До 20 –тої річниці здобуття незалежності України у 1991 році

Семінар виховників та впорядників
Спілки Української Молоді Америки
Еленвіл, Н.Й., жовтень 2010 року
Доповідач: Віктор Курилик

Незалежність України – це ...

Напишіть Чим є незалежність України для Вас одним реченням

Цитата:

“Розпад Радянського Союзу став найбільшою геополітичною катастрофою XX століття”

Володимир Путін, енс-президент Росії

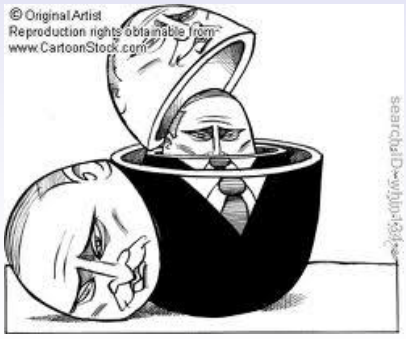

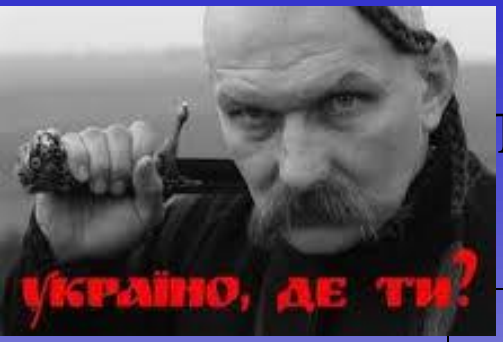

тання для увиразнення дискусії:

З якого моменту українці усвідомили необхідність створення незалежної держави?

- Які роки слід вважати боротьбою українців за незалежність?
- Якою була Україна на час проголошення незалежності (економічний, геополітичний, соціо-культурний, цивілізаційний та ін. аспекти?
- Чи відчували українці себе окремою нацією?
- Які зміни пережили українці за часи Перебудови?
- Як сприяли історичні обставини здобуттю незалежності України? Або чому розпався СРСР?
- Чому тоталітарна система, створена більшовиками, не піддавалася реформуванню?

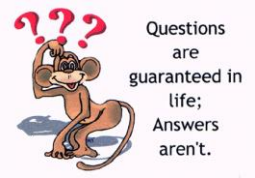

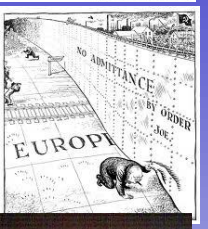

Як відбувалось формування свідомости українців за радянських часів?

- Обмеження свобід (слова, преси, віри, пересування)
- “Залізна завіса”, “тюрьма народів”
- Тотальний контроль – Комітет Державної Безпеки (КДБ)
- Загроза репресій – політичні дисиденти (В.Чорновіл, Л.Лук”яненко, В.Стус інші)
- Заборони та страх перед темними сторінками історії (УНР, Директорія, Гетьманська Республіка, насильна колективізація, Голодомор, УПА, ОУН, шістедесятники)
- Обмеження національного розвитку
- Зросійщення, формування домінуючої російськомовної культури та приниження вартости національної свідомости та культури
- Нав”язування радянської космополітичної моделі свідомости

Комуністична ідеологія

- Міф про комуністичний “рай” та найсправедливішу систему
- Протиставлення капіталістичній системі (“у них гірше”)
- Пропаганда та ідеологічні штампи: “загниваючий капіталізм”, “дружба народів”, “братський народ”, “давньоруський етнос – колиска 3 народів”
- Насадження наукового атеїзму та викорінювання віри в Бога, залякування та насадження страху
- Штудіювання марксизму-ленінізму зі шкільних років
- Жорстока руйнація національних культур в ім”я ідеї формування радянського народу
- Політика русифікації, яка маскувалася під необхідність формування радянського народу

Комуністичне виховання

- Жовтенята або юні ленінці (1 клас)
- Піонери (1 – 8 клас)
- Комсомол (14 –28 років) –
  кадровий резерв партії
- Членство у комуністичній партії
- Ця кар”єрна вертикаль забезпечувала підготовку ідеологічно загартованих кадрів

Приклад русифікації зі статті:

“Феномен бандерофобії в російській свідомости”

“У 1975 році ... зі мною вчився на філософському факультеті Київського університету студент на прізвище Сандуца. Він відрізнявся від інших тим, що коли все українське принижувалось, він говорив тільки по-українськи, ніколи не переходячи на іншу мову. Що здавалося б тут дивного? Українець розмовляє рідною мовою.

Так само вели себе росіяни: вони завжди і скрізь розмовляли тільки російською. І ніяких претензій не виникало.

А вищезгаданого Сандуцу все таки викликали у відділ, попросили перейти на “великий і могучий” (русский язик). А потім ця людина десь зникла взагалі. Подальша його доля невідома.

Продовження (про українофобію)

“Він демонстрував свою “українськість”, свою національну свідомість, так як це робили росіяни... Його нормальна для всіх народів національна поведінка була сприйнята як знак, символ агресії. Він повів себе таким чином, як українцю вести себе у Радянському Союзі, в Російській імперії було “не дозволено”. Його поведінка ... сприймалась як образа, як порушення встановленого порядку і як агресія проти людей, котрі розмовляють російською”.

Заповідник комунізму на Brighton Beach

Підслухана розмова в одному з російських магазинів на Brighton Beach у 2000 році:

- Ти звідки приїхав?
- З Ташкенту (столиця Узбекистану)
- Яке чудове місто. Я сам звідти... (далі пішла добірна лайка). Ти подивися, що Горбачов зробив з нами?

Чому ненавидять Горбачова: початок кризи

- У 1965 р. після невдалих реформ Хрущова, Леонід Брежнєв захопив владу в країні за допомогою політичної інтриги
- Він відновив жорстку лінію партії сталінського типу
- У 1970-х роках економіка дещо відновилась завдяки високим цінам на енергоносії.
- У 1982 році Леонід Брежнєв помирає. В усій країні був оголошений 5-денний траур. Багато людей плакали, бо їм було страшно за країну, яку оточують вороги, згідно офіційної пропаганди. За роки Брєжнєва суспільство звикло до відносної економічної стабільності, яка підтримувалася за рахунок продажу нафти і газу
- Дуже мало людей знало про те, що країна знаходилась у глибокій економічній кризі
- Люди звикли до черг в магазинах, дефіциту товарів та послуг, численних незручностей (відсутності туалетного паперу, гарячої води тощо)
- Спогади дитинства: стояння в черзі за хлібом та молоком
- Психолічна невпевненість в майбутньому поглиблюється протягом наступних двох з половиною років, коли країна пережила ще 2 похорони Генеральних Секретарів (Юрія Андропова та Костянтина Черненка). І якщо після смерті Брежнєва уся країна плакала, то після смерті Черненка, уже, не приховуючи посмішку, складали анекдоти про герентофілів при владі.

Чому ненавидять Горбачова: треба щось робити

- Брежнєв не зміг вирішити значні проблеми в економіці та соціальному житті. Збільшувалось технологічне та економічне відставання від США та інших країн. Економіка керувалась 5-річними планами, а не ринковими механізмами. Багато робіт виконуались вручну
- Горбачов назвав період керування Брежнєвим стагнацією
- Після обрання Генеральним Секретарем партії у 1985 році, сам Горбачов узяв курс на реформування партії, економіки та усіх сфер життя
- Разом з реформами Горбачова стали історією 5-річні плани розвитку країни, безліч ідеологічних штампів, котрі виправдовували існування Радянського Союзу, фальсифікували курс стабільності та передбачуваності
- Саме за цією удаваною стабільністю відчувають ностальгію мільйони жителів колишньої Радянської імперії (“совок”)

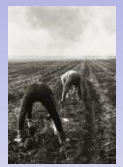

Значення Хрущова та Горбачова

- Хрущов зупинив сталінську репресивну машину ГУЛАГ та відкрив для всього світу жахливі факти сталінізму, тим самим врятувавши тисячі українських політв"язнів від смерті
- При ньому відбувається відлига та відродження української культури, відоме як "шістедесятники"
- Горбачов вдруге відкрив таємні сторінки історії у кінці 1980 років
- Він вперше в радянській історії дав людям права на основні свободи: слова, преси, створювати партії, віросповідання, пересування. Також, він відкрив широкі можливості для національного та культурного розвитку
- Невдачі Хрущова та Горбачова у реформуванні Радянського Союзу довели, що спроби реформувати тоталітарну систему, створену більшовиками неможливо
- Система могла функціонувати тільки як тоталітарна імперія на основі страху, примусу та кривавих репресій **як система поневолення та "тюрьма народів"**

Стан української нації в Радянському Союзі на середину 1980- х років (підсумок)

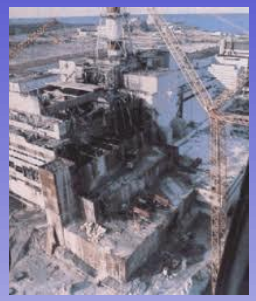

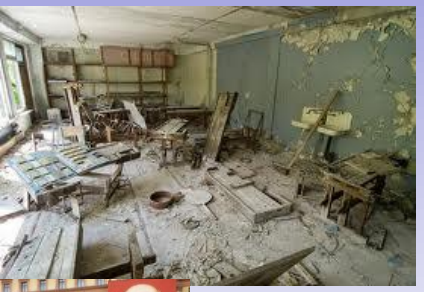

- На середину 80-х років Україна та українці були на межі втрати своєї національної, культурної, територіальної та історичної ідентичності.
- Комуністична ідеологія радянської імперії з самого початку була направлена на створення нового суперетносу із більш ніж 100 народів і національностей імперії.
- Такий суперетнос мав умовну назву "радянський народ“, який створювався шляхом асиміляції усіх національних мов та культур в імперській російській культурі та мові
- Україна була в руїні. Врятувати її могло тільки пробудження національної свідомости

<u>Рефлексія:</u> Чи усвідомлювали українці необхідність незалежности у 1985 році?

На фоні основних подій, що відбулися 1985 році:

•М. Горбачов стає Генеральним Секретарем комуністичної партії

• У Радянському Союзі починаються реформи , які отримали назву Перебудова

• У таборах загинули Василь Стус, Олекса Тихий, інші українські дисиденти

Українці не відчували себе однією нацією

• Окрім небагатьох дисидентів, українці не відчували потребу боротися за незалежність – вони відчували себе радянським народом

• Національна свідомість була дуже сильно пригнічена

Шістедесятники

•У часи Хрущовської відлиги (часу реформ) у 1960 роках, в Україні сформувався рух інтелігенції, який отримав назву “шістедесятники”

•Шістедесятники виступали на захист національної мови та культури, свободи художньої творчості

•До руху захисників української мови та культури відносять: **письменників** - Івана Драча, Миколу Вінграновського, Василя Симоненка, Ліну Костенко, Валерія Шевчука, Євгена Гуцала; **художників** – Аллу Горську, Віктора Зарецького; **літературних критиків** – Івана Дзюбу, Євгена Сверстюка; **режисера** – Леся Танюка; **кінорежисерів** – Сергія Параджанова, Юрія Іллєнка, Івана Миколайчука та інших.

•Шістдесятники проводили активну культурницьку діяльність: влаштовували літературні вечори та читання, художні виставки, вечори пам”яті репресованих митців, ставили замовчувані театральні п”єси, складали петиції на захист української культури

Як шістдесятники, замість перебудовувати, розвалили Союз

- Заявивши про себе як про моральну опозицію до радянського тоталітарного режиму, шістдесятники надихнули та підготували нову хвилю борців за українську незалежність у 1970-і роки, котрі не побоялися протестувати проти системи, а тому отримали багаторічні терміни ув”язнення (політичні дисиденти, Гельсинська Група)
- Уже в часи Перебудови (кінець 1980-х років), після виходу з тюрем, вони створили нові політичні партії та громадські об”єднання (Гельсинську Спілку, РУХ, Товариство української мови), які організували українців на боротьбу за незалежність і відкрито виступали за неї
- Оскільки люди, користуючись Гласністю, кожен день вони дізнавались про трагічні сторінки історії; політичні дисиденти одразу здобували кредит довіри та авторитет
- Вони йшли на вибори та перемагали комуністів, законно входили до місцевих органів влади та утворювали опозицію в парламенті
- При щасливому збігові обставин саме вони змусили комуністів голосувати за Акт проголошення Незалежності України, а потім агітувати за незалежність на Рефендумі
- За іронією долі Горбачова та його найближче оточення так само зараховують до шістдесятників

Хронологія найважливіших подій, які призвели до падіння Радянського Союзу

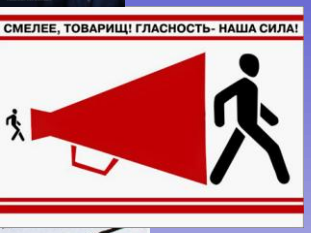

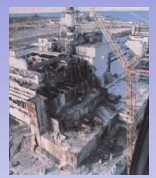

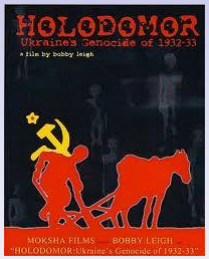

1985/березень – Горбачова обрано генеральним секретарем комуністичної партії

1986/ березень – Горбачов вперше заговорив про Гласність (публікація заборонених творів, відкриття заборонених історичних тем)

1986/ 8 квітня – оголошення курсу економічних реформ та початку Перебудови

1986/ 26 квітня – Чорнобильська катастрофа: влада не дбає за народ; люди розуміють, що їх кинуто напризволяще у боротьбі з радіоактивним забруденням

1987 – перші вибори на альтернативній основі; активно іде процес переосмислення історії через газетні публікації, телевізійні програми, самвидав, дискусії та мітинги

1987 – звільнили 140 дисидентів; починається реабілітація репресованих; люди вперше говорять про загиблих у страшних подіях минулого

Національні конфлікти та зростання націоналізму

1987 – перший національний конфлікт у Нагорному Карабаху (між вірменами та азербайджанцями) за спірні території

1988 – Радянські війська залишили Афганістан

1988 – 1991 – на Північному Кавказі (Грузія, Чечня), в Середній Азії (Узбекистан) спалахують міжнаціональні конфлікти

- Для українських хлопців існувала загроза загинути у зоні конфлікту окупантами.
- Національні конфлікти позначили зростання націоналізму
- Реформована держава без жорсткого репресивного апарату не мала впливу на події
- Разом із зникненням страху перед системою, у людей зникло відчуття безпеки; ситуація виходила з-під контролю

1988 – створено Народний фронт в Естонії, який до кінця року зформулював гасло незалежності

- Подібні фронти створювались по всій країні, включаючи Народний Рух за Перебудову в Україні, який став осередком гартування національно свідомих українців та боротьби за незалежність

Економіка

1988 – відкриття “залізної завіси”; людям дозволяється вільно виїзджати закордон;

- Вони бачать повні прилавки магазинів і перебувають у шоці; назад вони повертаються з повними торбами – так починався торговий бізнес в Укріні

1989 – шахтарські страйки; 250 тисяч шахтарів виступали за соціальну справедливість та висловили невдоволення владою

- Економічна ситуація погіршується з кожним днем: падають ціни на нафту, зростає інфляція, дефіцит бюджету і товарів, зменшуються соціальні витрати

Борис Єльцин

- Горбачов постійно змінює склад політбюро, щоб приймати самостійно рішення про реформи; туди входить і Борис Єльцин
- 1987 – Єльцин виступив з критикою низьких темпів реформ Горбачова; його виводять зі складу політбюро і він починає об"єднувати навколо себе людей у боротьбі за владу
- 1989/ грудень – Єльцин є лідером радикальної групи депутатів, котрі домагаються скасування 6 статті Конституції про керівну роль комуністичної партії

- Її відмінили у середині 1990 року
- У травні 1990 р. на виборах до місцевих органів влади перемогла "Демократична Росія", а не комуністична партія (її головою був Б.Єльцин)
- 12 червня 1990 р. Росія проголосила про свій суверинітет

у складі Радянського Союзу

- Між Єльциним та Горбачовим починається справжня

війна за владу. Щоб відібрати її у Горбачова, Єльцин організовує вибори Президента Росії

12 червня 1991 р. він перемагає на них

19-22 серпня 1991 р. була спроба державного перевороту, яке увійшло в історію під назвою ГКЧП. Але Єльцин і тоді переміг своїх опонентів

Щербицький Land

- Володимир Щербицький очолював комуністичну організацію України з 1972 по 1989 роки
- Він займав дуже консервативну позицію і повністю контролював ситуацію
- Перебудова та Гласність, проголошені у Москві, мало чим змінили владу в Україні
- Щ. був ортодоксальним комуністом і став одним з опонентів Горбачова. Україна, здавалося, була заповідником застою
- Народ пасивно спостерігав за тим, що робиться
- Протягом 1985-1987 років в Україні не було створено громадських об”єднань та партій, які б могли стати альтернативою комуністичній партії (як це сталося у Прбалтиці та Росії). На з”їздах партії всі рішення приймались одноголосно
- Але завдяки гласності люди долали стереотипи старого мислення, користувались об”єктивною інформацією, робили власні висновки
- Суспільство швидко політизувалося, особливо після проведення перших політичних мітингів та демонстрацій

Міжнародний контекст

1989/ листопад – падіння Берлінської стіни у Східній Німеччині

1989/листопад – оксамитова революція у Чехословаччині – безкровне повалення комуністичного режиму

1989/ грудень – У Румунії почалась революція. Комуністичний лідер держави – Чаушеску з дружиною були арештовані розлюченим натовпом. Суд військового трибуналу над диктатором тривав 2 години. Чаушеску обвинуватили у геноциді й присудили до страти, яку виконали за декілька днів. Саме цим сценарієм лякали комуністів в Україні в наступні декілька років, коли від них вимагали підтримки у важливих рішеннях, які призвели до проголошення незалежності України

Source: Sue Ream via Wikipedia

Суспільно-політичні зміни

1989/ березень – перші демократичні вибори до парламенту Радянського Сюзу

1989/ вересень – створення “Народного Руху за Перебудову”

1989/ вересень - фестиваль “Червона Рута” у Чернівцях

Відбувається злам у відродженні національної свідомості. Після нього Щербицького відсторонили, а через декілька місяців він помер. (Жартома про це сказали під час фестивалю)

- Уже з жовтня починаються масові мітинги та демонстрації по всій Україні, на яких звучить критика комуністичного керівництва у неспроможності вирішити соціально-економічні проблеми, обвинувачення у масовому знищенні українців та вимоги про вихід з Радянського Союзу

- Конфлікти між віруючими різних конфесій у питанні про повернення власності Української автокефальної та греко-католицької церков. Насильне захоплення храмів

1990

Активізація політичного життя спричинила стрімке зростання національної свідомости. З 1990 року почався рух за вихід України з Совєтської імперії

21 січня –Живий ланцюг з нагоди відзначення річниці акту злуки УНР та ЗУНР (1 млн людей)

Березень - вибори до Верховної Ради УРСР. Демократичний блок, в якому основною силою був Рух, завоював чверть голосів і створив у Верховній Раді опозиційну фракцію «Народна Рада». У трьох західних областях — Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській Рух одержав повну перемогу

З середини 1990 р. під впливом надзвичайно гострої критики авторитет комуністичної партії та комсомолу падає. У другій половині 1990 р. КПУ покинули 220 тис.

16 липня Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет (цьому сприяло прийняття Декларації про державний суверенітет Росії місяць перед тим)

Жовтень – студентське голодування “Революція на граніті”

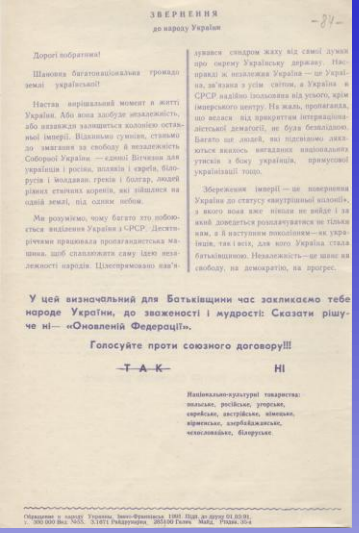

ЗВЕРНЕННЯ
до народу України

Дорогі побратими!

Шановна багатонаціональна громадо землі української!

Настав вирішальний момент в житті України. Або вона здобуде незалежність, або назавжди залишиться колонією останньої імперії. Відомими сумнівами, стоїмо до змагання за свободу й незалежність Соборної України — єдиної Вітчизни для українців і росіян, поляків і євреїв, білорусів і молдаван, греків і болгар, людей різних етнічних коренів, які зійшлися на одній землі, під одним небом.

Ми розуміємо, чому багато хто побоюється виділення України з СРСР. Десятиріччями працювала пропагандистська машина, щоб спаплюжити саму ідею незалежності народів. Цілеспрямовано нав'язувався синдром жаху від самої думки про окрему Українську державу. Насправді ж, незалежна Україна — це Україна, зв'язана з усім світом, а Україна в СРСР надійно ізольована від усього, крім імперського центру. На жаль, пропаганда, що велася від прикриттям інтернаціоналістської демагогії, не була безпідставною. Багато ще людей, які підсвідомо лякаються якщось, нагадання національних утисків з боку українців, примусової українізації тощо.

Збереження імперії — це повернення України до статусу «внутрішньої колонії», з якої вона вже ніколи не вийде і за якої доведеться розплачуватися не тільки нам, а й наступним поколінням — як українців, так і всіх, для кого Україна стала батьківщиною. Незалежність — це шанс на свободу, на демократію, на прогрес.

У цей визначальний для Батьківщини час закликаємо тебе народе України, до зваженості і мудрості: Сказати рішуче ні — «Оновленій Федерації».

Голосуйте проти союзного договору!!!

— Т А К — НІ

Національно-культурні товариства: польське, російське, українське, єврейське, австрійське, німецьке, вірменське, азербайджанське, чехословацьке, білоруське.

Обнародовано в народі України. Інвест-Фінансова 1991. Підп. до друку 01.03.91. Т. 300 000 Вид. N655. 5.1071 Рекдрукарня 285100 Голов. Мейд. Рідник. 304

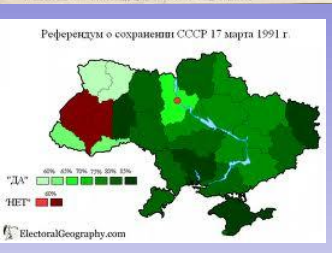

1991

Горбачов не хотів стати Чаушеску; також він не міг втрачати образ демократа й реформатора, який він створив на Заході

На фоні соціально-економічних проблем 1989-1991 рр. з усією гостротою постало питання зміни державного ладу.

1991/березень – Всесоюзний референдум про укладання нового союзного договору. Народ України відповів і “так” (“за новий Договір”), і “ні” (новий Договір мусив враховувати Декларацію про державний суверенітет)

20 серпня повинно було стати датою підписання нового союзного Договору

АЛЕ 19 серпня почався державний переворот

ГКЧП: Горбачова ізолювали, організатори оголосили про зупинку реформ Горбачова та

усіх свобід

Акт проголошення незалежності України

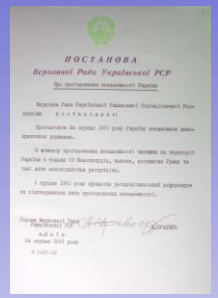
ПОСТАНОВА
Верховної Ради Української РСР

- Президент Росії Б.Єльцин (якого обрали 12 червня 1991 р.) виступив рішуче проти ГКЧП. Його підтримали десятки тисяч жителів Москви.
- Єльцина підтримали більшість урядів світу. Армія також перейшла на його бік. Заколот провалився.
- Висвітилися позиції та наміри політичних сил і державних органів в Україні:

  - Комуністи України підтримали ГКЧП

  - Президія Верховної Ради (на чолі з Л.Кравчуком) зайняла вичікувальну позицію: “...зміни мусять відбуватися на основі закону”. Це врятувало керівників від жорстких дій опозиції (яка виступила проти ГКЧП) та народу пізніше, які почали підготовку до страйку та рішучих дій.
- 24 серпня – День прийняття Акту проголошення незалежності України. Налякані можливою помстою, комуністи голосували за незалежність України
- Юридично було покладено кінець існуванню Української Радянської Соціалістичної Республіки
- Автори Декларації передбачили закріплення Акту на Всенародному Референдумі, який відбувся 1 грудня 1991 року. На ньому за незалежність проголосувало більше 90 % жителів України

Формальність, яка послаблює незалежність України.

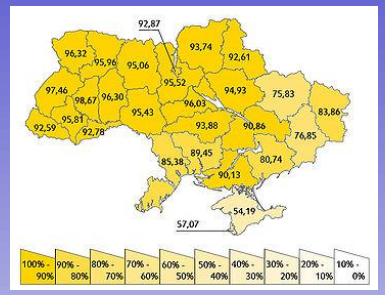

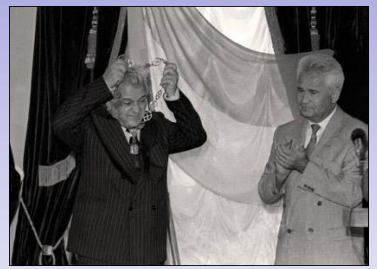

- 1 грудня 1991 разом з Референдумом про підтвердження незалежності України проводились вибори першого Президента України
- Ним став Леонід Кравчук
- Україна була незалежною 7 днів, а 8 грудня Л.Кравчук, Б.Єльцин та С.Шушкевич підписали договір про утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД)
- Іншим документом вони скасували Договір про створення Созу Радянських Соціалістичних Республік від 1922 р.

Деякі висновки

- Починаючи Перебудову у 1985 році, Горбачов наврядчи думав про такий сценарій подій. Він прагнув косметичного, а не капітального ремонту для будинку під назвою “Радянський Союз”. Але в результаті змін уся конструкція впала
- Зараз в Україні намагаються реанімувати цю конструкцію в якійсь формі за допомогою Росії

- Розпад Радянського Союзу справді став найбільш знаковою подією кінця ХХ століття, бо в результаті Україна стала незалежною державою
- Це стало геополітичною катастрофою для Росії, бо без України, її історії, культури та ресурсів, Росія не може бути повноцінною сильною імперією
- Без славної історії Київської Руси, формування Російської імперії було кривавою історією загарбання і поневолення інших народів, що включає в себе і знищення української ідентичности

Циклічність розвитку або що можна очікувати в майбутньому

- Останні зміни в Україні свідчать, що попередні лідери країни не змогли успішно провести реформи та демонтувати радянську систему
- Відкат назад та цивілізаційне зближення з Росією свідчить, що ротація та оновлення еліт в Україні не відбулась
- Якщо в часи Радянського Союзу періоди реакції тривали 20-30 років, в Україні цей період може затягнутись на 5-10 років, поки не з”являться нові лідери, яким будуть довіряти люди
- За останні 20 років виросло нове покоління, яке не жило за часів Радянського Союзу.
- Нове відродження можна очікувати з появою якісно нових проєктів, які будуть очолювати люди, котрі народились в незалежній Україні або боролися за неї.
- Ми можемо допомогти у цьому процесі, виховуючи нашу молодь та залучаючи молодь з України до прогресивних ідей розвитку України

Video

- **Верховна Рада проголошує незалежність України** 24.08.1991 р.: http://www.youtube.com/watch?v=UePyV4s67iE
- **Незалежність України: http://www.youtube.com/watch?v=gfpoulwKx_E**